

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่ององค์ประกอบที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดทำมาตรฐานว่าด้วยระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14001 ของสำนักงานนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ มีเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คือ 1) แนวคิดการพัฒนอย่างยั่งยืน 2) แนวคิดเกี่ยวกับระบบมาตรฐานว่าด้วยการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO14001 3) แนวคิดเกี่ยวกับจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม 4) แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน 5) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และ 6) กรอบแนวคิดในการศึกษา ซึ่งแสดงตามลำดับ ดังนี้

2.1 แนวคิดการพัฒนอย่างยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาก่อนปีคริสต์ศักราช 1960 ล้วนมีลักษณะมุมมองชมรมชาติและสิ่งแวดล้อมแยกขาดออกจากสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ เช่น ทฤษฎีการทำให้ทันสมัยอย่างเป็นตะวันตก (Modernization theory) ให้ความหมายของการพัฒนาว่า การทำให้กลายเป็นสังคมเมือง สังคมอุตสาหกรรม การเป็นมนุษย์ที่พัฒนาจึงหมายถึงการหนีห่างออกจากสภาวะดั้งเดิมตามธรรมชาติสู่การเป็นมนุษย์ที่มีการศึกษา มีวัฒนธรรม มีระบบคิด ระบบคุณค่าแบบสังคมเมือง สังคมตะวันตก และเปลี่ยนฐานะจากมนุษย์ในภาวะธรรมชาติ (The Natural Man) สู่ความเป็นพลเมืองของสังคมสมัยใหม่ (Citizen) ในทำนองเดียวกันทฤษฎีการพัฒนาด้านอื่นในยุคก่อน เช่น ทฤษฎีพึ่งพิง ทฤษฎีระบบโลก และทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาและค้อยพัฒนาของนักทฤษฎีแนวมาร์กซิสต์ใหม่ ยังคงมองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่าเป็นสภาวะการณของความค้อยพัฒนา ส่วนวัฒนธรรมและสังคมมนุษย์ คือสภาวะการณของการพัฒนาแล้ว

“การพัฒนาที่ยั่งยืน” (Sustainable Development) เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแนวคิดใหม่ที่เชื่อว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) กับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Environmental Protection) สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบและราบรื่น ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2540) อธิบายว่า การพัฒนาแบบยั่งยืน คือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่นำเอาทรัพยากรทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ มนุษย์ การเงิน และกายภาพ มาจัดการเพื่อก่อให้เกิดความมั่นคง ความกินดีอยู่ดี

และความสุขสมบูรณ์ที่เพิ่มขึ้น การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงขึ้นอยู่กับการจัดการทางสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้อง และเหมาะสม กล่าวอีกนัยหนึ่ง การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่อยู่ภายใต้ขีดจำกัดทางนิเวศ

การนิยามความหมายของคำว่า ความยั่งยืน (Sustainability) พอสรุปได้ 3 แนวหลัก กล่าวคือ การนิยามแนวสังคม การนิยามแนวนิเวศ และการนิยามแนวเศรษฐกิจ การนิยามแนวสังคมนั้น เน้นว่า ความยั่งยืนเป็นการสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์อย่างต่อเนื่อง ซึ่งได้แก่ ความต้องการอาหาร น้ำ ที่อยู่อาศัย การรักษาป่าไม้ รวมทั้งการสนองความต้องการในขั้นที่สูงขึ้น เช่น ความมั่นคง เสรีภาพ การศึกษา การมีงานทำ การพักผ่อน ความยั่งยืนทางสังคม อาจเน้นเรื่องการสนองความต้องการขั้นต่ำของมวลชนที่ยากไร้ หรืออาจเน้นเรื่องการส่งเสริมความสุขสมบูรณ์ของมวลชนส่วนใหญ่โดยมีเป้าหมายสำคัญที่สุด คือ การรักษาคุณภาพชีวิตให้มีระดับสูงอย่างยาวนาน แนวทางที่สอง ในการนิยามความหมายของความยั่งยืน คือ การนิยามแนวนิเวศ ซึ่งมีจุดเน้นที่กระบวนการทางชีววิทยาของธรรมชาติในระบบนิเวศ ที่มีการทำงานเป็นวงจรอย่างมีประสิทธิภาพ เป้าหมายสำคัญของความยั่งยืนทางนิเวศวิทยา คือ การจัดการและรักษา ระบบนิเวศ รวมทั้งสนับสนุนให้สิ่งมีชีวิตอยู่รอด หรือการคุ้มครองทรัพยากรทางพันธุกรรมและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางธรรมชาติ และแนวทางสุดท้าย คือ การนิยามเชิงเศรษฐกิจ ความยั่งยืนโดยนัยนี้ หมายถึง การขยายตัวของเศรษฐกิจที่คำนึงถึงระบบนิเวศและโลก ธรรมชาติ รวมถึงคุณค่าทางชีวิตจิตใจของมนุษย์ (กระทรวงการต่างประเทศ, 2538)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” คือ ความสามารถในการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้ในโลก โดยการรักษาทรัพยากรให้ดำรงอยู่ได้ในระยะยาว การรักษาระดับประสิทธิภาพของระบบเกษตร การพัฒนาเศรษฐกิจโดยคำนึงถึงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และการสร้างระบบพึ่งตนเอง

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับระบบมาตรฐานว่าด้วยการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14001

การจัดการสิ่งแวดล้อม (Environmental Management) หมายถึง การดำเนินกิจกรรมภายในองค์กร ภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยการเตรียมแผนการดำเนินกิจการให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงภายใต้ภาวะการแข่งขันในปัจจุบัน (ประสิทธิ์ นิรัตศกุล, 2532) อีกนัยหนึ่ง คือ การบริหารกิจการโดยคำนึงถึงปัจจัยทางนิเวศวิทยา เพื่อความก้าวหน้าขององค์กร และความรับผิดชอบต่อสังคม โดยเน้นแนวทางในการป้องกันมากกว่าการแก้ไข

ระบบมาตรฐานว่าด้วยการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO14001 เป็นหนึ่งในอนุกรมมาตรฐาน เพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO14001 ซึ่งมีประวัติความเป็นมาในระดับสากลและความเป็นมาในประเทศไทย ดังนี้

ความเป็นมาของมาตรฐาน ISO

องค์กรระหว่างประเทศว่าด้วยการมาตรฐาน (The International Organization for Standardization : ISO) เป็นองค์กรอิสระที่ดำเนินการภายใต้กรอบประชาธิปไตย สมาชิกมีสิทธิเท่าเทียมกันในการกำหนดชี้แนวทางการทำงานขององค์กร และเนื้อหาวิชาการของมาตรฐานแต่ละเรื่อง

สำหรับอนุกรมมาตรฐานเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO14000 จัดทำขึ้นโดยคณะกรรมการวิชาการ (Technical Committee : TC) คณะที่ 207 ของ ISO ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ และการจัดทำมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมให้มีความเป็นเอกภาพ หรือปรับมาตรฐานนานาประเทศให้สามารถใช้มาตรฐานเดียวกัน เพื่อความเท่าเทียมกัน ในระหว่างองค์กรต่าง ๆ และประเทศต่าง ๆ เริ่มดำเนินการอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2490 มีสมาชิกทั้งหมด 120 ประเทศ สำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่กรุงเจนีวา ประเทศ สวิตเซอร์แลนด์ อนุกรมมาตรฐานชุดนี้ เป็นมาตรฐานสากลให้ทุกประเทศใช้ในการรักษาสิ่งแวดล้อม การประชุมสุดยอดว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาทาง ISO ได้มอบหมายความรับผิดชอบในการพัฒนามาตรฐานให้แก่คณะกรรมการด้านเทคนิค 207 (Technical Committee: TC 207) ในปี ค.ศ. 1993 ขอบเขตของ TC 207 คือ การกำหนดมาตรฐานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบไปด้วยคณะอนุกรรมการด้านเทคนิค (Technical Sub Committee: SC) จำนวน 6 คณะ และคณะทำงาน (Working Group: WG) จำนวน 1 คณะ ที่เป็นตัวแทนของแต่ละประเทศโดยแบ่งกลุ่มทำงานต่าง ๆ เป็นดังนี้

ตารางที่ 1 คณะอนุกรรมการด้านเทคนิคและคณะทำงานเกี่ยวกับการกำหนดมาตรฐานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม

ลำดับ	ประเทศ	ความรับผิดชอบ
คณะกรรมการ ชุดที่ 1	อังกฤษ	รับผิดชอบการจัดตั้งและกำหนดระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม (EMS)
คณะกรรมการ ชุดที่ 2	เนเธอร์แลนด์	รับผิดชอบการจัดตั้งและกำหนดการตรวจติดตามสิ่งแวดล้อม (Auditing)
คณะกรรมการ ชุดที่ 3	ออสเตรเลีย	รับผิดชอบจัดตั้งและกำหนดการติดฉลากสิ่งแวดล้อม (Labeling)
คณะกรรมการ ชุดที่ 4	สหรัฐอเมริกา	รับผิดชอบจัดตั้งและกำหนดการประเมินผลการปฏิบัติงานด้านสิ่งแวดล้อม (Performance Evaluation)
คณะกรรมการ ชุดที่ 5	ฝรั่งเศส	รับผิดชอบจัดตั้งและกำหนดการประเมินวงจรชีวิต (Life cycle Assessment)
คณะกรรมการ ชุดที่ 6	นอร์เวย์	รับผิดชอบข้อกำหนด ISO 14000 ว่าด้วยคำศัพท์และนิยาม (Terms and Definition)
คณะทำงาน	เยอรมัน	รับผิดชอบข้อกำหนดว่าด้วยสิ่งแวดล้อมต่อมาตรฐานผลิตภัณฑ์ (Environmental Aspects in Product Standards)

สำหรับการมีส่วนร่วมของประเทศไทยในการกำหนดมาตรฐานต่าง ๆ นั้น ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการวิชาการที่ 907 ขึ้นภายในสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (สมอ.) เพื่อทำหน้าที่ให้ความเห็นและรับรองมาตรฐาน ISO ฉบับต่าง ๆ ในฐานะตัวแทนของประเทศไทย ในที่ประชุมองค์การมาตรฐานสากลระหว่างประเทศ ประกอบด้วย ผู้แทนกรุงเทพมหานคร กรมโรงงานอุตสาหกรรม กรมทรัพยากรธรณี สำนักงานนโยบายและสิ่งแวดล้อม การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย วิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย สมาคมมาตรฐานไทย สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย กรมเศรษฐกิจพาณิชย์ สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม กระทรวงมหาดไทย กรมควบคุมมลพิษ กรมป่าไม้ สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม (ประเทศไทย) บริษัทบริหารและพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จำกัด สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย กรมสนธิสัญญาและ

กฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศทำการพิจารณาเพื่อเสนอความคิดเห็นและลงมติในแต่ละขั้นตอนของการพิจารณา (เทวินทร์ สิริโชคชัยกุล, 2542)

หลังจากที่ประเทศไทยเข้าร่วมเป็นสมาชิกขององค์การมาตรฐานสากลระหว่างประเทศ ได้รับเอามาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14000 มาใช้เป็นเกณฑ์ โดยประกาศใช้เมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2539 และเริ่มให้การรับรองเมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2540 ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลรับผิดชอบของสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (สมอ.) กระทรวงอุตสาหกรรม ดำเนินงานภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยมีคณะกรรมการนักธุรกิจเพื่อสิ่งแวดล้อมไทย ซึ่งอยู่ภายใต้สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย เป็นองค์กรเอกชนรายแรกที่ร่วมกับสำนักงานมาตรฐาน ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม ในการทำโครงการนำร่อง ISO 14000 เพื่อปฏิบัติในองค์กรสมาชิก โดยได้รับความร่วมมือจาก 10 บริษัทใหญ่ลงนามสัญญาเข้าร่วมโครงการประกอบด้วย

1. การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย
2. บริษัท บางจากปิโตรเลียม
3. บริษัท ปิโตรเคมีแห่งชาติ
4. บริษัท ปตท.สำรวจและผลิตปิโตรเลียม
5. บริษัท แอดวานซ์ อะโกร
6. บริษัท ไทยน้ำทิพย์
7. บริษัท แอมเวย์
8. บริษัท ไทยโมเดิร์น พลาสติก อินดัสทรี
9. บริษัท เลนโซ่เทอร์มินอล
10. บริษัท ไทยออยล์

ความร่วมมือจากทั้ง 10 บริษัท ได้ใช้เวลาดำเนินการประมาณ 8-10 เดือน ซึ่งทางสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย ได้ประสานงานกับนักวิชาการและผู้ที่มีความชำนาญเกี่ยวกับ ISO 14000 จากต่างประเทศมาให้ความรู้และให้คำปรึกษาโครงการ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการนำมาตรการจัดการสิ่งแวดล้อมมาใช้ในประเทศไทย

อาจกล่าวได้ว่ามาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14000 เป็นมาตรฐานที่จัดขึ้น เพื่อหวังให้มีความตระหนักถึงความสำคัญของการมีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงเหตุและผลของสิ่งแวดล้อม อันเกิดจากกิจกรรม ผลิตภัณฑ์ และการบริการของตนเอง ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และที่วางแผนไว้ในอนาคตเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและป้องกันมลพิษควบคู่ไปกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การค้า และการอุตสาหกรรม โดยพยายามให้มี

การปรับปรุงให้ดีขึ้นตามลำดับ สามารถช่วยองค์กรเข้าสู่ประเด็นสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ และผสมผสานการดูแลสิ่งแวดล้อมให้กลายเป็นการดำเนินการตามปกติขององค์กร ซึ่งจะช่วยสร้างระบบที่ยอมรับร่วมกันทั่วไป เพื่อใช้ในการวัดปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่งในการสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อม เมื่อนำไปปฏิบัติแล้วเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม คุณภาพชีวิตของประชาชนและสิ่งแวดล้อมโดยรวม

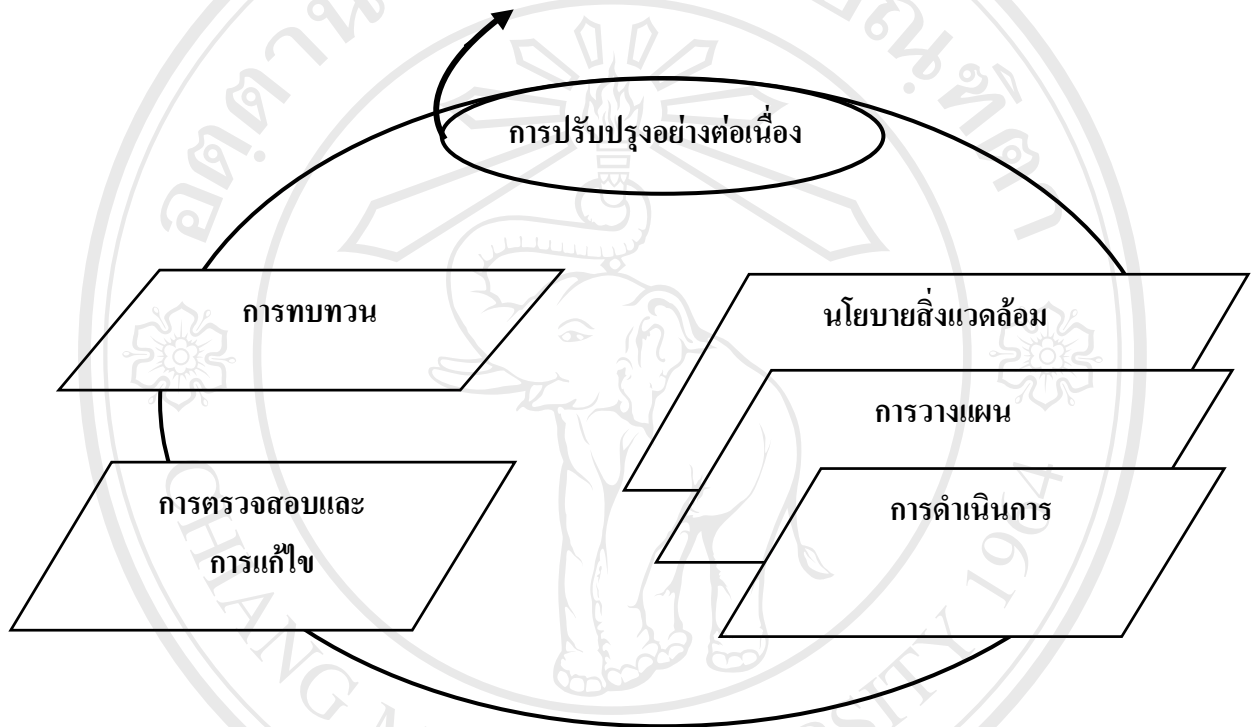
อนุกรมมาตรฐานเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14001 แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มหลัก คือ มาตรฐานของระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม มาตรฐานเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ และมาตรฐานที่เป็นเครื่องมือในการประเมินตรวจสอบ โดยแบ่งเป็น 7 ชุด ดังนี้

ตารางที่ 2 อนุกรมมาตรฐานเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14001

ชุดที่	ชื่อ ISO	ประเภทการควบคุมมาตรฐาน
1	ISO 14001, ISO 14004	มาตรฐานว่าด้วยระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม
2	ISO 14010, ISO 14012	มาตรฐานว่าด้วยการตรวจสอบสิ่งแวดล้อม
3	ISO 14031	มาตรฐานว่าด้วยการประเมินผลการดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อม
4	ISO 14020, ISO 14024	มาตรฐานว่าด้วยฉลากเพื่อสิ่งแวดล้อม
5	ISO 14040, ISO 14043	มาตรฐานว่าด้วยการประเมินวงจรของผลิตภัณฑ์
6	ISO 14050	คำศัพท์และนิยาม
7	ISO/IEC Guide 64	ข้อเสนอแนะว่าด้วยประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของมาตรฐานผลิตภัณฑ์

มาตรฐานว่าด้วยระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14001 เป็นมาตรฐานสำคัญในการสร้างข้อกำหนดที่องค์กรต้องปฏิบัติตาม เพื่อให้ได้รับการรับรองมาตรฐาน ส่วน ISO อื่น ๆ เป็นเพียงข้อเสนอแนะ (Guide line) เท่านั้น อย่างไรก็ตามในการจัดทำมาตรฐาน ISO ในองค์กรใด ๆ ไม่มีความจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงระบบในองค์กรทั้งหมด จากการศึกษาหนังสือเรื่อง “มาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม” (สุเทพ ชีรศาสนตร์, 2540) ได้ระบุไว้ว่า ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14001 เป็นเกณฑ์ข้อกำหนดให้องค์กรสามารถใช้เป็นแนวทางในการจัดระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กร โดยสามารถใช้ร่วมกับระบบการจัดการอื่น ๆ ที่มีอยู่เดิมในองค์กร เนื่องจากระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมจะช่วยให้องค์กรสามารถวางนโยบาย วัตถุประสงค์ เป้าหมาย กฎหมาย และกฎระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมได้

ส่วนขั้นตอนต่าง ๆ ในระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14001 นั้น ปรึกษา เปี่ยมพงษ์สานต์ (2540) อธิบายถึงขั้นตอนในระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยเปรียบเทียบเป็นวงจรในการจัดการสิ่งแวดล้อม ที่อาศัยแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน กล่าวคือ เป็นการพัฒนาที่นำเอาทรัพยากรทั้งหมดในองค์กรมาจัดการเพื่อให้เกิดการพัฒนาภายใต้ขีดจำกัดทางนิเวศน์ ซึ่งแสดงวงจрдังกล่าว ดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 วงจรของขั้นตอนในระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14001

ที่มา : สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2545.

พงษ์วิภา หล่อสมบูรณ์ (2541) ได้อธิบายรายละเอียดของขั้นตอนในระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14001 ไว้ดังนี้

ขั้นตอนที่หนึ่ง การกำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อม (Environmental Policy) และความมุ่งมั่นของผู้บริหารระดับสูงในการใช้ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยนำเอาข้อกำหนดของมาตรฐานว่าด้วยระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14001 เป็นตัวนำ และเอานโยบายสิ่งแวดล้อมเป็นตัวขับเคลื่อนการปฏิบัติ และการปรับปรุง ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กร เพื่อให้รักษาผลการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมและปรับปรุงเท่าที่จะทำได้ ดังนั้นนโยบายจึงควรจะสะท้อน

ข้อผูกพันของผู้บริหารระดับสูง เพื่อแสดงความมุ่งมั่นที่จะรักษาสິงแวดล้อม แล้วใช้เป็นหลักในการวางแผนและกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ข้อกำหนดที่สำคัญสำหรับนโยบายสิ่งแวดล้อม ได้แก่ นโยบายสิ่งแวดล้อมต้องเหมาะสม หรือตรงกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมผลิตภัณฑ์ หรือบริการขององค์กรนั้น ๆ มีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง มีมาตรการป้องกันมลพิษ และปฏิบัติตามกฎหมายสิ่งแวดล้อมและข้อบังคับต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่สอง การวางแผน (Planning) โดยทำการวิเคราะห์ปัญหาสิ่งแวดล้อม กฎหมายพันธะกรณีทางสิ่งแวดล้อม กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการดำเนินการ รวมทั้งจัดทำแผนปฏิบัติการ เพื่อให้การปฏิบัติงานตามนโยบายเป็นไปตามนโยบายขององค์กร จึงจำเป็นที่จะต้องวางแผนก่อนที่จะดำเนินการ โดยต้องทราบว่าจะทำอะไร เพื่ออะไร และจะแก้ไขปัญหาอะไร ซึ่งข้อกำหนดที่สำคัญ ได้แก่ รวบรวมปัจจัย (Environmental Aspect) ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเกิดจากกิจกรรม การผลิต หรือการบริการ พิจารณาว่าปัจจัยใดมีผลกระทบมากที่สุดอย่างไร โดยมีเกณฑ์พิจารณาที่แน่นอน รวบรวมกฎหมายและข้อกำหนดต่าง ๆ (Legal and Other Requirements) ด้านสิ่งแวดล้อมที่ต้องปฏิบัติให้ครอบคลุมทุกกิจกรรมในองค์กร จัดทำวัตถุประสงค์และเป้าหมาย (Objectives and Targets) กำหนดให้สอดคล้องกับนโยบายสิ่งแวดล้อม ปัจจัยปัญหาสิ่งแวดล้อม กฎหมาย ความเห็นของบุคคลที่เกี่ยวข้อง และปัจจัยอื่น ๆ โดยมีเกณฑ์ในการกำหนดและทบทวนวัตถุประสงค์และเป้าหมาย รวมถึงวางแผนการดำเนินงานการจัดการสิ่งแวดล้อม (Environmental Management Program) ใช้กำหนดการเป็นส่วนสำคัญที่จะนำไปสู่การดำเนินงานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ประสบความสำเร็จ การกำหนดควรอธิบายว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์กรได้อย่างไร รวมทั้งกำหนดระยะเวลา และบุคลากรที่รับผิดชอบ

ขั้นตอนที่สาม การนำไปปฏิบัติ (Implementation and Operation) องค์กรต้องปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ จึงจำเป็นที่จะมุ่งเน้น ไปยังส่วนต่างๆ คือ บุคลากร ระบบ กลยุทธ์ ทรัพยากร และโครงสร้างการปฏิบัติงาน เพื่อให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพต้องปฏิบัติตามข้อกำหนด ดังนี้ (1) โครงสร้างและความรับผิดชอบ (Structure and Responsibility) ความสำเร็จของการดำเนินงานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมต้องอาศัยความมุ่งมั่นของบุคลากรในองค์กร ความรับผิดชอบทางด้านสิ่งแวดล้อมจะต้องไม่จำกัดอยู่เพียงหน่วยงานที่รับผิดชอบทางด้านสิ่งแวดล้อมเท่านั้น ต้องรวมหน่วยงานทุกด้านขององค์กรเข้าด้วยกัน ความมุ่งมั่นจะต้องเริ่มต้นจากผู้บริหารระดับสูงสุดขององค์กรจะเป็นผู้กำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อมขององค์กร และต้องมั่นใจว่ามีการนำระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมไปใช้อย่างจริงจังผู้บริหารระดับสูง จึงต้องแต่งตั้งผู้แทนฝ่ายบริหาร (EMR: Environmental Management System) โดยเฉพาะให้มีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบในการดำเนินงานระบบ

การจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กร ผู้บริหารระดับสูงต้องเอาใจใส่ในการจัดให้มีทรัพยากรอย่างเหมาะสมเพื่อการปฏิบัติและรักษาให้คงไว้ สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การมีการกำหนดความรับผิดชอบหลัก ๆ ในระบบไว้อย่างชัดเจนและสื่อสารให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องได้ทราบ (2) การฝึกอบรมปลูกจิตสำนึกและความสามารถ (Training Awareness and Competence) องค์กรต้องจัดการอบรมให้บุคลากรทุกคนมีความรู้เรื่องระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม วิธีการปฏิบัติต้องจัดทำ และรักษาระเบียบการปฏิบัติ ความจำเป็นในการฝึกอบรมแก่บุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่ กำหนดด้วยว่าที่บุคลากรมาทำงานต้องรับการอบรมที่จำเป็น (3) การสื่อสาร (Communication) องค์กรต้องกำหนดวิธีการสื่อสารให้ทุกคนในองค์กรทราบนโยบายสิ่งแวดล้อม และเข้าใจระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม พร้อมกับเผยแพร่สู่ภายนอก ต้องจัดระเบียบปฏิบัติในการรับเอกสาร ตอบสนองข้อมูลข่าวสาร และคำร้องจากบุคคลที่เอาใจใส่ต่อสิ่งแวดล้อม ระเบียบปฏิบัติเหล่านี้ควรระบุถึงการสื่อสารที่จำเป็นกับหน่วยราชการ ในเรื่องการวางแผนสำหรับกรณีฉุกเฉินและในประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องไว้ด้วย (4) เอกสารระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม (Environmental Management System Documentation) องค์กรต้องจัดทำเอกสารให้มีรายละเอียดในระดับที่เพียงพอที่จะอธิบายส่วนสำคัญต่าง ๆ ของระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมและความสัมพันธ์ระหว่างกัน รวมทั้งการให้แนวทางในการหาข้อมูลข่าวสารที่ละเอียดขึ้น ในการดำเนินงานบางส่วนของระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเอกสารนี้ อาจรวมเข้ากับเอกสารระบบอื่น ๆ ที่องค์กรใช้อยู่ ไม่จำเป็นต้องแยกเป็นคู่มืออิสระ (5) การควบคุมเอกสาร (Document Control) ความมุ่งหมายนี้ เพื่อให้มั่นใจว่าองค์กรได้จัดทำและรักษาเอกสารในลักษณะที่พอเพียงแก่การดำเนินงานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ (6) การควบคุมการปฏิบัติ (Operation Control) องค์กรจะต้องแสดงกระบวนการและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่วิเคราะห์มาแล้ว ให้สอดคล้องกับนโยบาย วัตถุประสงค์ และเป้าหมาย องค์กรต้องวางกิจกรรมและกระบวนการเพื่อให้มั่นใจว่ามีการกำหนดแนวทางดังนี้ คือ แนวทางแรกคือมีการจัดทำวิธีการปฏิบัติเป็นเอกสารที่ครอบคลุมกิจกรรม สถานการณ์ต่าง ๆ ที่ส่งผลทำให้สอดคล้องตามนโยบาย วัตถุประสงค์และมีการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ แนวทางต่อมาต้องมีการกำหนดค่าเกณฑ์มาตรฐานต่างๆ ของการปฏิบัติลงในวิธีการดังกล่าว แนวทางสุดท้ายคือมีการจัดทำวิธีการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับลักษณะปัญหาสิ่งแวดล้อมและต้องมีการสื่อสาร วิธีการ ข้อกำหนดต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง (7) การเตรียมความพร้อมและรับเหตุฉุกเฉิน (Emergency preparedness and response) องค์กรจะต้องกำหนดวิธีการในการเตรียมความพร้อมและตอบสนองต่อสถานการณ์อุบัติเหตุ และสถานการณ์ฉุกเฉิน เพื่อที่จะป้องกันและบรรเทาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่อาจจะเกิดขึ้นตามมากับสถานการณ์นั้น

ขั้นตอนที่สี่ การวิเคราะห์ ประเมินผล ตรวจสอบ ตรวจสอบติดตาม และหามาตรการในการแก้ไขและป้องกัน (Checking and Correction Action) องค์กรต้องมีวิธีการปฏิบัติในการที่จะทำให้มั่นใจได้ว่า ข้อกำหนดต่างๆ ในระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม รวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ได้มีการปฏิบัติ และแก้ไขให้ถูกต้อง โดยมีการตรวจสอบดังนี้ (1) การเฝ้าติดตามและการตรวจสอบ (Monitoring and Measurement) องค์กรต้องกำหนดวิธีการเป็นลายลักษณ์อักษรในการตรวจสอบและวัดผลค่าบ่งชี้คุณลักษณะต่าง ๆ ของกระบวนการและกิจกรรมที่สามารถส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่สำคัญอย่างต่อเนื่อง เครื่องมือที่ใช้ตรวจต้องมีการสอบเทียบ และมีการเก็บบันทึกผลตามวิธีการเก็บบันทึก (2) ความไม่เป็นไปตามข้อกำหนดและการแก้ไขและการป้องกัน (Nonconformance and Corrective and Preventive Action) องค์กรต้องจัดทำและรักษาระเบียบปฏิบัติสำหรับการสอบสวนสาเหตุและการแก้ไขความไม่เป็นไปตามข้อกำหนด (3) บันทึก (Records) องค์กรจะต้องมีระเบียบปฏิบัติสำหรับการบ่งชี้ การเก็บรักษา การทำลาย ควรเก็บรักษาบันทึกที่มีความสำคัญ เช่น บันทึกที่จำเป็นสำหรับการดำเนินงาน บันทึกสิ่งที่บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ (4) การตรวจประเมินระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม (Environmental Management System Audit) องค์กรต้องมีกำหนดการ และระเบียบปฏิบัติการตรวจประเมินให้ครอบคลุมกิจกรรมในองค์กร การตรวจประเมินอาจจะกระทำโดยบุคลากรในองค์กร หรือบุคคลนอกที่องค์กรเลือก โดยผู้ทำการตรวจประเมินควรปฏิบัติงานอย่างยุติธรรมและมีหลักการ

ขั้นตอนที่ห้า การทบทวนผลปฏิบัติงานและระบบ (Management Review) และปรับปรุงการดำเนินงานให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การทบทวนเป็นระยะของฝ่ายบริหารมีไว้เพื่อรักษาซึ่งประสิทธิผลของระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม เพื่อให้มีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นข้อกำหนดที่สำคัญที่สุด โดยฝ่ายบริหารขององค์กรต้องทบทวนและประเมินผลตามช่วงระยะเวลาที่กำหนด

หน่วยงานที่สามารถให้การรับรองได้ในปัจจุบัน สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ หน่วยงานภายในประเทศ ซึ่งได้แก่ สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม และสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย ส่วนอีกกลุ่มคือ หน่วยงานต่างประเทศ ซึ่งมีทั้งที่มีสำนักงานอยู่ในประเทศแล้ว หรือยังไม่มีก็ได้ ซึ่งองค์กรต่าง ๆ สามารถยื่นขอการรับรองได้จากหน่วยงานเหล่านี้ สำหรับระยะเวลาในการขอใบรับรอง ISO 14001 นั้น จะแตกต่างกันบ้างขึ้นอยู่กับหน่วยงานที่ออกใบรับรองนั้น ๆ สำหรับค่าใช้จ่ายในการขอรับรองส่วนใหญ่ ขึ้นอยู่กับหน่วยงานที่ให้การรับรอง แต่โดยทั่วไปจะประกอบด้วย ค่าธรรมเนียมขอการรับรอง ค่าตรวจประเมินเบื้องต้น ค่าตรวจประเมินเพื่อการรับรอง ค่าเขียนรายงาน และค่าใช้จ่ายอื่นๆ

การรับรองมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน มีหน่วยงานที่สามารถรับรองได้ 2 กลุ่ม คือ หน่วยงานภายในประเทศ และหน่วยงานต่างประเทศ หน่วยงานในประเทศที่สามารถให้การรับรองได้ ได้แก่ สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม และสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย ส่วนหน่วยงานต่างประเทศนั้นสามารถขอรับรองได้ทั้งในหน่วยงานที่มีสำนักงานอยู่ในประเทศแล้วหรือยังไม่มีก็ได้ สำหรับระยะเวลาในการขอรับรองมาตรฐานนั้นขึ้นอยู่กับหน่วยงานที่ออกใบรับรองนั้น ๆ ส่วนค่าใช้จ่ายจะประกอบด้วย ค่าธรรมเนียมของการรับรอง ค่าตรวจประเมินเบื้องต้น ค่าตรวจประเมินเพื่อการรับรอง ค่าเขียนรายงาน และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม

ความหมายของคำว่า “จิตสำนึก” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2539) ให้ความหมายว่า จิตสำนึก คือ ภาวะที่จิตตื่นและรู้ตัว สามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าประเภทสัมผัสทั้ง 5 คือ รูป รส กลิ่น เสียง และสิ่งสัมผัส ได้ด้วยการสัมผัส ส่วนความหมายของ “จิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม” นั้น วราพร ศรีสุพรรณ (2535) จำแนกเป็นลักษณะจิตที่มีความตระหนักรู้ (Awareness) และมีความรับผิดชอบ (Responsibility)

การสร้างจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมขึ้นในสังคมมนุษย์นั้น วราพร ศรีสุพรรณ (2535) อธิบายว่า การสร้างจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมสิ่งสำคัญ คือ การสร้างทัศนคติใหม่ที่ว่า มนุษย์ทุกคนเป็นผู้ใช้ทรัพยากรร่วมกัน เป็นผู้อยู่ร่วมยุคสมัย และจะเป็นผู้สืบสานสายสัมพันธ์แห่งอดีตและอนาคต เป็นการสร้างทัศนะใหม่ที่ให้คุณค่าการเป็นเจ้าของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมร่วมกันของมนุษย์ ทำให้มนุษย์คำนึงถึงสิทธิของผู้อื่น และสิทธิของมนุษย์ในยุคสมัยต่อไป ที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยพึ่งพาทรัพยากรในยุคปัจจุบัน

ดังนั้น จิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมจึงจำเป็นต้องสร้างระบบคิด หรือค่านิยมที่จะสร้างความเป็นธรรมในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติ โดยคำนึงถึงระบบคุณค่าทางสังคม และคุณค่าของการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิต มากกว่าการคำนึงถึงการจัดสรรทรัพยากรโดยอำนาจทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ระบบคิดหรือค่านิยมนี้รวมเรียกว่า คุณธรรมทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกิดจากการเข้าใจในความจริงของธรรมชาติ นั่นคือ การที่มนุษย์มองตนเองว่าเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันอย่างมีระบบ มนุษย์จึงต้องมีจิตสำนึกของความรับผิดชอบต่อโดยรวมแล้วการที่มนุษย์รู้จักตัวเองและธรรมชาติ จะทำให้สามารถกำหนดทิศทางที่ช่วยให้ยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองและธรรมชาติ มีจิตสำนึกที่พร้อมแสดงออกถึงเป้าหมายในการดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย มีคุณธรรม

องค์ประกอบของจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมจึงประกอบด้วย 3 ระดับ คือ ระดับแรก มนุษย์เกิดความเข้าใจธรรมชาติอย่างแท้จริง หรือเกิดความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อม ระดับที่สอง คือ มนุษย์เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของตนเองต่อสังคม ในการรักษาสิ่งแวดล้อม หรือเกิดความรู้สึกประทับใจ และระดับท้ายสุด คือ จิตสำนึกที่พร้อมจะแสดงออก หรือมนุษย์มีเป้าหมายในการดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย มีคุณธรรม

Miller (1995) ได้เสนอแนวคิดโลกทัศน์ใหม่ (Sustainable Earth Worldview) ที่มีความเชื่อว่า ควรมีการปฏิบัติสังคมโดยการเปลี่ยนแปลงทางจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สังคมโลกตั้งอยู่บนพื้นฐานของเมตตาธรรม ความรัก ความร่วมมือ ความยุติธรรม และความห่วงใยต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ ก่อให้เกิดสังคมที่ยั่งยืน และมนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การพัฒนาจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมในทัศนะของ Miller (1995) นั้น Miller เห็นว่าควรมีการยกระดับ “ความตื่นตัวทางสิ่งแวดล้อม” ซึ่งมี 4 ระดับ ดังนี้ คือ

1. การมองเห็นปรากฏการณ์ รับรู้ปัญหาต้องการแก้ไข ความรู้ และชำระล้าง
2. การมองเห็นความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ที่เชื่อมโยงเกี่ยวพันอย่างเป็นระบบและการเกิดการตื่นตัว และเรียกร้องให้มีการแก้ไขอย่างเป็นระบบ
3. การตื่นตัวมองความเชื่อมโยงโดยด้านสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบมากขึ้น และมีการแสวงหาทางเลือกใหม่ ในการพัฒนาเศรษฐกิจแบบใหม่ ที่เรียกว่า “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” รวมทั้งการพัฒนาการจัดการสิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะสลับซับซ้อนและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
4. การตื่นตัวระดับสูงสุด คือ ความอยู่รอดตามธรรมชาติในโลกทัศน์ใหม่ หรือโลกแห่งธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นภาพแบบใหม่ของประชาชน โดยยึดหลักการของการให้ความรัก ความห่วงใย ความจริงใจ และความร่วมมือกัน

2.4 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนประกอบไปด้วย ความหมายของการมีส่วนร่วม วิธีการ และขั้นตอนการมีส่วนร่วม ปัจจัยและเงื่อนไขที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมและการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วม ดังนี้

2.4.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง ความเกี่ยวข้องทางจิตและอารมณ์ (Mental and Emotion Involvement) ของบุคคลหนึ่งใน สถานการณ์ (Group Situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าว เป็นเหตุเร้าให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

สุภางค์ จันทวานิช และคณะ (2533) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นวางแผนการตัดสินใจดำเนินการ การติดตามประเมินผล การมีส่วนร่วมอาจเป็นการเข้าร่วมด้วยตนเองโดยตรง หรือสนับสนุนให้ผู้อื่นเข้าร่วม โดยที่ผู้เข้าร่วมอาจอยู่ในฐานะผู้กระทำการ (Actor) หรืออยู่ในฐานะผู้รับผลประโยชน์ (Beneficiary)

เจริญ ภิศระ (2540) ได้กล่าวถึง ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 4 ประการ (1) การที่กลุ่มประชาชน หรือขบวนการของประชาชน ซึ่งตลอดเวลาที่ผ่านมาเป็นผู้อยู่ในวงนอกระบบราชการ ได้เพิ่มความสามารถในการควบคุมทรัพยากรและสถาบันต่าง ๆ ตามสถานะสังคมที่เป็นอยู่ (2) การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการ และควบคุมการใช้ การกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม การมีส่วนร่วมของประชาชน ได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจการกำหนดชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง (3) กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ไขปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้ความชำนาญ ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม สนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง (4) กระบวนการที่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาส และได้ใช้โอกาสที่ได้รับแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิด แสดงออกซึ่งสิ่งที่มี แสดงออกซึ่งสิ่งที่เขาต้องการ แสดงออกซึ่งปัญหาที่กำลังเผชิญ แสดงวิธีการแก้ไขปัญหา และลงมือปฏิบัติโดยการช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด

นอกจากนี้ ประสาน ตังสิกันบุตร (2542) ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไว้ดังนี้ (1) ชุมชนพัฒนาอย่างยั่งยืนต้องเกิดขึ้นบนพื้นฐานข้อสัญญาของประชาชนที่จะใช้ระบบนิเวศของตนเองภายใต้ขีดจำกัดอย่างเหมาะสม เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นด้วยความพยายามของชุมชน โดยได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาล องค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรประชาชน (2) ต้องประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเห็นถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยชุมชนเอง (3) องค์กรเอกชนจะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของประชาชน (4) การจัดการเรื่อง

ทรัพยากรเพื่อความเหมาะสมกับการพัฒนาจะต้องผ่านการทำงานขององค์กรชุมชน การให้ข่าวสาร สาธารณะอย่างต่อเนื่อง การวิจัยและการศึกษาสภาพของชุมชน การติดตามและเฝ้าระวังคุณภาพ สิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเรื่องใด ๆ ใน ชุมชนนั้น เกิดจากความรู้ที่มาร่วมรับผิดชอบในปัญหาของชุมชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นการ เข้าร่วมตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการพัฒนา คือ การแสดงความคิดเห็นในการวางแผน ตัดสินใจ การดำเนินการ การติดตามประเมินผล ตลอดจนการรับประโยชน์จากการดำเนินการร่วมกัน ใน รูปแบบของความรู้ ประสบการณ์ และคุณประโยชน์ต่อชุมชน การมีส่วนร่วมจึงก่อให้เกิด การพัฒนาอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและทรัพยากรในชุมชน รวมทั้งเป็นการพัฒนาอย่าง ยั่งยืนด้วยพลังของชุมชน แม้ว่าหน่วยงานภายนอกจะถอนตัวออกจากชุมชนในที่สุด

2.4.2 วิธีการและขั้นตอนการมีส่วนร่วม

อทิน ระพีพัฒน์ (2527) ได้เสนอแนวความคิดของคำว่า การมีส่วนร่วมน่าจะ พิจารณาได้ 2 ลักษณะ คือ (1) ลักษณะการเข้าร่วมกิจกรรมการป้องกันมลพิษด้านต่างๆ ได้แก่ การ ค้นหาปัญหา จัดลำดับของปัญหา และสาเหตุแห่งปัญหา การหาแนวทางแก้ไขปัญหา และดำเนิน กิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา นั้น ท้ายสุดคือการประเมินผล (2) ลักษณะเงื่อนไขการเข้าร่วมกิจกรรมว่า การ ที่พนักงานเข้าร่วมกิจกรรมในหน่วยงานนั้น เพราะเงื่อนไขเหล่านี้หรือไม่ เกรงใจ ถูกบังคับหรือมี สิ่งจูงใจเฉพาะหน้า เข้าใจและยอมรับวัตถุประสงค์ของการวางแผนป้องกัน และผู้เข้าร่วมเห็นพ้อง ว่ากิจกรรมดังกล่าวจะก่อให้เกิดประโยชน์ระยะยาวแก่ตนเองและประชาชน

ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ เจมส์ คีดี ปิ่นทอง (2527) ที่แยกขั้นตอนการ มีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 4 ขั้นตอน คือ (1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของ ปัญหา (2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจการ (3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติ งาน (4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527) กล่าวว่า การที่จะดำเนินงานกับชาวบ้านต้องใช้ หลักการให้ชาวบ้านพึ่งตนเอง และเข้ามามีส่วนร่วมโดยเป็นการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ และร่วมทำนุบำรุง มากกว่าร่วมสมทบในรูปแบบอื่นๆ นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของชุมชนจะต้องมี มาโดยตลอด ตั้งแต่การวางแผน โครงการ การเสียสละ กำลังแรงงาน วัสดุ กำลังเงิน หรือทรัพยากรที่ มีอยู่ในชุมชน และยังได้เสนออีกว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนควรมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1. ร่วมกันทำการศึกษาค้นคว้าหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นใน ชุมชนรวมถึงความต้องการของชุมชน

2. ร่วมกันค้นหาสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขรวมทั้งลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางนโยบายหรือแผนงาน โครงการหรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขรวมทั้งสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมตัดสินใจใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเองและหน่วยงาน
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการให้บรรลุเป้าหมาย
8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้

Cohen และ Uphoff (1977) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมมีอยู่ด้วยกัน 4 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจประกอบด้วย การริเริ่มตัดสินใจ การเนิการตัดสินใจ และการตัดสินใจปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหารและการประสานขอความช่วยเหลือ
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็ผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางด้านสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เป็นการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินการทั้งหมด และเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป

ทุกขั้นตอนมีความสัมพันธ์โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมที่ขั้นตอนการตัดสินใจเป็นประการสำคัญ ซึ่งในแนวทางการมีส่วนร่วมนั้นมุ่งให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ที่มีบทบาทในทุกๆ เรื่องทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่คิดขึ้นมา

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528) เห็นว่า การกำหนดขอบเขตการมีส่วนร่วมในชุมชนจากลักษณะกิจกรรม โดยพิจารณาได้จากการที่แต่ละคนใช้กิจกรรมในการพัฒนา และความพยายามดังกล่าวเป็นอีกหลายทางที่ผูกพันกับทรัพยากร และมีการเสียทรัพยากรบางอย่าง ดังต่อไปนี้

1. ร่วมแสดงความคิดเห็นการมีส่วนร่วม ในแง่นี้เป็นการร่วมในรูปแบบของการเขียนการพูด หรือการสื่อความหมายในรูปแบบอื่นเพื่อแสดงความคิดเห็นของตนเอง การแสดงความคิดเห็นเช่นนี้ อาจเกิดขึ้นในตอนใดของกิจกรรมพัฒนาก็ได้
2. ร่วมสละทรัพยากรวัตถุ โดยการให้ยืมหรือให้เงิน วัสดุ กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน การใช้ประโยชน์จากสถานที่หรืออุปกรณ์ต่างๆ
3. ร่วมสะสมแรงงานหรือร่วมทำ ร่วมดำเนินการตามโครงสร้างงานในชนบทร่วมพัฒนา
4. ร่วมสละเวลา เช่น ร่วมฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และร่วมประชุม
วิธีการและขั้นตอนการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของนักวิชาการ พอสรุปได้ว่าวิธีการที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมนั้นต้องอาศัยการสร้าง ความเข้าใจแก่ชุมชน ถึงวัตถุประสงค์และประโยชน์ของการพัฒนา หรือสร้างความตระหนักถึงปัญหาของชุมชน ทำให้เกิดการตกลงร่วมกันที่เปลี่ยนแปลงชุมชนไปในทิศทางที่คนในกลุ่มหรือชุมชนเดียวกันพึงปรารถนา ส่วนขั้นตอนการมีส่วนร่วมนั้น โดยทั่วไปแบ่งเป็น 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ ขั้นตอนตัดสินใจ ขั้นตอนปฏิบัติการ ขั้นตอนรับผลประโยชน์และขั้นตอนประเมินผล

2.4.3 ปัจจัยและเงื่อนไขที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

Uphoff (อ้างใน ชูเกียรติ ลิสุวรรณ, 2532) ได้แบ่งลักษณะการมีส่วนร่วม 4 ลักษณะคือการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมดำเนินการ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเป็นประการสำคัญ และควรแบ่งพิจารณาการมีส่วนร่วมออกเป็น 2 ชนิด คือ มิติการมีส่วนร่วมและบริบทหรือสภาพเงื่อนไขสถานการณ์สิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมสำหรับในแง่บริบท ได้แก่ ลักษณะการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น ต่อจากนั้นก็เป็นผู้มีส่วนในกิจกรรมของการมีส่วนร่วม อาจจะเป็นบุคคลภายในหรือภายนอกหมู่บ้านก็ได้ ประเด็นที่น่าสนใจคือ ลักษณะสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม ของผู้มีส่วนร่วมดังกล่าว อีกทั้งการเข้าร่วมพิจารณาได้จากสาเหตุของแรงจูงใจลักษณะการร่วมขอบเขตระยะเวลา หรือลักษณะกิจกรรมที่เข้าร่วม ตลอดจนผลของการเข้าร่วม ส่วนในแง่ของบริบทหรือเงื่อนไขสภาพแวดล้อมนั้น Uphoff ได้พิจารณาจากสภาพแวดล้อมในแง่ตัวโครงการ ได้แก่ ส่วนที่นำเข้า ลักษณะประโยชน์ที่ได้รับ รูปแบบของโครงการ และจากสภาพแวดล้อมอื่นๆ ซึ่งกระทบกิจกรรมได้แก่ สภาพแวดล้อมในอดีต ตลอดจนประสบการณ์ของผู้เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมทางสังคม (วัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจ) ซึ่งมีส่วนทำให้คนในชุมชนเข้าร่วมหรือไม่ในการพิจารณาภายในชุมชนของตนเอง

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมว่า ต้องเริ่มจาก (1) ความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การลงแรงการบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างโบสถ์ วิหาร เป็นต้น (2) ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือ มีเกียรติยศ หรือตำแหน่งที่ทำให้ประชาชน เกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมด้วยทั้งๆ ยังไม่ศรัทธาหรือมีความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะกระทำ เช่น ผู้ใหญ่ออกปากขอแรง (3) อำนาจบังคับที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่าง ๆ ส่วนเงื่อนไขการมีส่วนร่วมของประชาชน มีอยู่ 3 ประการ คือ ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะเข้ามามีส่วนร่วม (Freedom to Participation) ประชาชนต้องมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม (Ability to Participation) และ ประชาชนต้องมีความเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม (Willingness to Participation)

สำหรับความสำเร็จของการมีส่วนร่วมนั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขดังต่อไปนี้ (1) ประชาชนต้องมีเวลาที่จะมีส่วนร่วมกิจกรรม การมีส่วนร่วมไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ฉุกเฉิน (2) ประชาชนต้องไม่เสียเงินทอง ค่าใช้จ่ายในการมีส่วนร่วมมากเกินไปที่เขาประเมินผลตอบแทนที่จะได้รับ (3) ประชาชนต้องมีความสนใจที่สัมพันธ์ สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมนั้น (4) ประชาชนต้องสามารถสื่อสารรู้เรื่องถึงกันทั้งสองฝ่าย (5) ประชาชนต้องไม่รู้สึกระทอนต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือสถานภาพสังคม หากจะมีส่วนร่วม

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2525) ได้กล่าวถึงปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วมว่า “ถ้าพูดถึงที่สุดแล้ว ความล้มเหลวของการพัฒนาทุกชนิดในประเทศเราส่วนหนึ่ง (อาจเป็นส่วนใหญ่ด้วย) เกิดขึ้นจากการที่ไม่ได้กระจายอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบให้แก่ประชาชน โครงสร้างอำนาจทางการเมือง การปกครองการบริหารที่ดี โครงสร้างอำนาจทางการเมืองเศรษฐกิจที่ดี โครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมที่ดี เหล่านี้ล้วนตกอยู่ในมือของคน 3 กลุ่ม คือ ทหาร (ระดับสูง) ทู และข้าราชการ ทรายใดที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข โครงสร้างที่มีลักษณะผูกขาดดังกล่าวนี้ ยากนักที่จักหวังว่าการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชนจะเกิดขึ้น เหตุผลง่าย ๆ ก็คือ พวกเขาไม่มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมนั่นเอง” ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ระบบอุปถัมภ์เป็นอุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาสังคมไทย รวมทั้งความเกรงใจ การค้นหาที่พึงของชาวชนบท อันเนื่องมาจากความไม่แน่นอนในอาชีพและรายได้ ไม่มั่นใจในสถานภาพทางสังคมของตนเอง และกระบวนการแก้ไขปัญหา เพื่อช่วยเหลือกลุ่มคนขององค์กรหลักท้องถิ่น เช่น สภาตำบล กรรมการหมู่บ้าน ที่ไม่กระจายผลถึงกลุ่มคนยากไร้

พอสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น เกี่ยวข้องกับปัจจัยเงื่อนไขหลายประการ ทั้งในแง่ความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมของโครงการพัฒนาที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน และในแง่ของลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้มีส่วนร่วม รวมทั้งต้องมีเหตุจูงใจในการเข้าร่วมบนพื้นฐานของควมมีอิสรภาพ ความสามารถที่จะเข้าร่วมและความเข้าใจในการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย

2.4.4 การส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วม

มาฆะ ชิตตะสังคะ (อ้างใน สานิตย์ บุญชู, 2525) กล่าวถึง แนวทางการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ดังนี้ (1) ต้องสร้างความรู้สึกตระหนักขึ้นในชุมชน โดยอาศัยกระบวนการสื่อสารในลักษณะการพูด การเขียน หรือทำแบบอย่างให้ดู (2) ใช้ประสบการณ์ที่เป็นความสำเร็จเป็นเครื่องจูงใจ เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการดำเนินการ (3) ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะการมีบทบาทในการร่วมแสดง ความคิดเห็นและปฏิบัติ (4) กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง โดยเปิดโอกาสให้แสดงความสามารถที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนในแง่ของการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม (5) ให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนโดยสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม (6) เสริมสร้างผู้นำแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นการค้นหาผู้นำตลอดจน เสริมสร้าง พัฒนาทักษะการเป็นผู้นำให้มีขึ้น (7) เสริมสร้างให้มีการติดตามผลการดำเนินงานโดยประชาชนในชุมชน (8) การลงมือปฏิบัติงานร่วมกันเพื่อให้เห็นผล และเกิดความเข้าใจและกำลังใจ

สำหรับยุทธวิธีที่จะใช้เพื่อส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมนั้นมีดังนี้ คือ (1) การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข้อมูลที่ถูกต้องอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการยกระดับจิตสำนึก การรับรู้ถึงภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หากไม่ได้รับการแก้ไขป้องกันด้วยการเผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น (2) การให้การศึกษา เพื่อเป็นการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ อันจะนำไปสู่ กระบวนการจัดการอย่างมีแบบแผนต่อไป (3) การให้กรรมสิทธิ์ชุมชน รัฐพึงให้กรรมสิทธิ์ในการจัดการทรัพยากรแก่ชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และอยากที่จะมีสิทธิ์ร่วมรับผิดชอบ และตัดสินใจในการนำทรัพยากรมาใช้ (4) การปฏิบัติความร่วมมือกันเป็นวิถีทางที่จะทำให้ความตระหนักต่อปัญหาเกิดเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น โดยเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องจะเป็นผู้กระตุ้นให้กระบวนการกลุ่มเกิดการพัฒนาด้วยการอำนวยความสะดวก และการให้การศึกษา

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การส่งเสริมการมีส่วนร่วม ควรเน้นการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนได้รับรู้ข่าวสารข้อมูล ประกอบกับการรณรงค์ และสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ชุมชน และประการสำคัญ คือ การเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้าร่วมอย่างแท้จริง โดยมีเจ้าหน้าที่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นกระบวนการกลุ่มและการอำนวยความสะดวกให้แก่ชุมชนในการพัฒนาหรือปัญหาใด ๆ ในท้องถิ่นของพวกเขาเอง

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดทำมาตรฐานว่าด้วยระบบ ISO14001 ขององค์กรต่าง ๆ มีดังนี้

ชญาอนุตม์ ฐิติวร (2542) ได้ศึกษา “มาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14000 ในอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียม: กรณีศึกษาลงก้าชลาปางการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย” พบว่า ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นโครงสร้างอย่างมีระบบ มีขั้นตอนเดียวกับระบบการจัดการคุณภาพโดยรวม (Total Quality Management: TQM) ซึ่งมีความครอบคลุมในทุกกระบวนการทำงานตลอดทั้งระบบ รวมทั้งแนวทางในการแก้ไขด้วย นอกจากนี้ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมจะประสบผลสำเร็จได้นั้น ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้บริหารระดับสูงของปตท. ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำและผลักดันให้เกิดจิตสำนึกนี้แก่พนักงาน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมและความตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบ เพื่อให้เกิดความสำเร็จภายในคลังก๊าซ การรักษาและคงไว้ซึ่งระบบดังกล่าวมีส่วนสำคัญยิ่ง ภายหลังจากได้รับการรับรอง ISO 14000 อาจจะมีผลพลพลได้ ดังนั้นจึงต้องมีการติดตามและรายงานผลการดำเนินงานตามระบบและพัฒนาปรับปรุงระบบอยู่เสมอ

สมชาย นาคอ่อน และคณะ (2542) ได้ศึกษาแนวทางส่งเสริมมาตรฐานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14000 กับภาคอุตสาหกรรมในจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมส่วนใหญ่มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รู้จักระบบมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14000 แต่ก็ขาดความรู้ความเข้าใจในรายละเอียดของมาตรฐาน ขั้นตอนและวิธีการจึงเห็นว่า การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมจะต้องเริ่มต้นจากการมีความรู้เบื้องต้นในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมก่อน จากนั้นควรมีการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจโดยผ่านสื่อมวลชน คือ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และใช้วิธีการฝึกอบรมสัมมนาระหว่างหน่วยงานราชการกับบริษัทที่ปรึกษาเอกชน

ศุภัญญา ปิ่นอักษรสกุล (2544) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการใช้ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14001 ในโรงเรียนกาวิละวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าในการนำระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14001 มาประยุกต์ใช้ในโรงเรียนประสบความสำเร็จได้นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการคือ (1) ความมุ่งมั่นของผู้บริหาร ได้แก่ การบริหารโดยใช้ระบบการบริหารงานสิ่งแวดล้อม ISO 14001 การใช้เทคนิคการทำงานเป็นทีม รวมทั้งการใช้แรง จูงใจ (2) ความร่วมมือของบุคลากรในโรงเรียน ตัวอย่างเช่น ความพึงพอใจของอาจารย์และนักเรียนต่อการมีส่วนร่วมในระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ความคิดเห็นร่วมกันว่าระบบมาตรฐาน ISO 14001 เป็นระบบที่มีประโยชน์ต่อโรงเรียนและชุมชน ทำให้โรงเรียนมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมมีความร่มรื่น

ศรัญญา ปฐมรังษิยังกุล (2545) ได้ศึกษาปัจจัยความสำเร็จในการจัดทำมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14004 ของงานประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์: กรณีศึกษาบริษัทฮานา-ไมโครอิเล็กทรอนิกส์ จำกัด (มหาชน) จังหวัดลำพูน สรุปว่าปัจจัยความสำเร็จในการจัดทำระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14001 ของบริษัทฯ ตามความคิดเห็นของพนักงานระดับบริหารและพนักงานระดับปฏิบัติการมีความแตกต่างกัน โดยพนักงานระดับบริหารเห็นว่าปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือ พฤติกรรม (Style) โดยรวมของผู้บริหารระดับสูง ในขั้นตอนการตรวจสอบและการแก้ไขปรับปรุง ได้แก่ การที่ผู้บริหารระดับสูงมีความมุ่งมั่นที่จะทำให้บริษัทฯ ได้รับการรับรองและให้การสนับสนุนทางด้านกำลังคนและงบประมาณ สำหรับพนักงานระดับปฏิบัติการเห็นว่าปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุดคือ ค่านิยมร่วมกันของสมาชิกในองค์กร (Shared Value) ในขั้นตอนการวางแผนงานด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่พนักงานทุกคนต้องการให้บริษัทฯ ได้รับการรับรอง

จากผลการศึกษาเบื้องต้น พอสรุปได้ว่า ปัจจัยหรือองค์ประกอบที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดทำมาตรฐานว่าด้วยระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14001 ขององค์กรต่าง ๆ นั้น มีจุดร่วมที่คล้ายคลึงกันหลายประการ ได้แก่ บทบาทของผู้บริหารในการสร้างจิตสำนึก และการมีส่วนร่วมของคนในองค์กร โดยการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งให้เห็นถึงประโยชน์ของการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม เทคนิคที่สำคัญ คือ การสื่อสารทั้งในแนวลึกและแนวกว้าง การทำงานเป็นทีม การสร้างแรงจูงใจ การติดตามตรวจสอบและปรับปรุง และประการสำคัญ คือ การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในทุกขั้นตอนของสมาชิกในองค์กร

ส่วนในประเด็นของการรักษาและคงไว้ซึ่งมาตรฐานว่าด้วยระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14001 ในองค์กรที่ประสบความสำเร็จแล้วนั้น ผู้ศึกษาพบว่า ยังไม่มีผลการศึกษาที่ครอบคลุมประเด็นนี้ การศึกษาครั้งนี้ จึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาทั้งองค์ประกอบที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดทำมาตรฐาน ว่าด้วยระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14001 ของสำนักงานนิคมอุตสาหกรรมภาค

เหนือ รวมทั้งขั้นตอนการรักษาและคงไว้ซึ่งมาตรฐานดังกล่าว อันเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืน เนื่องจากในปัจจุบัน ยังปรากฏร่องรอยหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าสำนักงานนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือยังมีสภาพแวดล้อมที่ดี และเป็นแบบอย่างในการศึกษาดูงานด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรต่าง ๆ

2.6 กรอบแนวคิดในการศึกษา

